

KRONIEK

Onder de redactie van:

Henk A. DE GANS

Amsterdam study centre for the metropolitan environment AME

Universiteit van Amsterdam,

Nieuwe Prinsengracht 130, 1018 VZ Amsterdam, Nederland

Tel. +31 20 525 5240; e-mail: H.A.Gans@frw.uva.nl

(namens de Nederlandse Vereniging voor Demografie)

Lieve VANDERLEYDEN

CBGS, Markiesstraat 1, 1000 Brussel, België

Tel. +32 2 553 4133; e-mail: Lieve.Vanderleyden@wvc.vlaanderen.be

(namens de Vereniging voor Demografie)

‘Knihovna Aplikované Demografie A.C. Kujstena’

Op vrijdag 2 maart 2001 is door een dochter van wijlen prof. dr. Anton Kujsten in Praag de *Knihovna Aplikované Demografie A.C. Kujstena* (Anton Kujsten Bibliotheek voor Toegepaste Demografie) officieel geopend. De bibliotheek is ondergebracht bij de Afdeling Demografie en Geodemografie van de Science Faculteit van de Praagse Karel Universiteit, en is gehuisvest op Albertov 6, Praha 2 — Nové Město. Bij leven heeft Anton Kujsten actief bijgedragen aan de ontwikkeling en versterking van de wetenschappelijke en interuniversitaire samenwerking tussen Nederland en de Republiek Tsjechië.

De opening van de bibliotheek wordt door de oprichters beschouwd als het symbolisch hoogtepunt van de jarenlange bijdrage aan de ontwikkeling van de Tsjechische demografie en geografie door Nederlandse universiteiten en instituten, met name de Universiteit van Amsterdam en het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut in Den Haag. In de bibliotheek heeft een groot deel van de collectie boeken en andere publicaties op het terrein van de demografie en de toegepaste demografie uit de eigen boekerij van Anton Kujsten en uit de door hem beheerde *‘AIO-bibliotheek’* van de

postdoctorale onderzoekersopleiding demografie van de Universiteit van Amsterdam onderdak gevonden. Het is de bedoeling dat de bibliotheek een belangrijke rol gaat spelen bij de verdere kwaliteitsverbetering van het onderwijs aan de Karel Universiteit en tevens gaat fungeren als een informatie- en documentatiecentrum voor onderzoek op het gebied van de toegepaste bevolkingswetenschap.

(Henk A. de Gans)

‘Anton C. Kuijsten Stichting voor Toegepast Demografisch Onderzoek’
Mede ter ondersteuning van deze bibliotheek is op 19 juni 2001 in Woerden de *Anton C. Kuijsten Stichting voor Toegepast Demografisch Onderzoek*, ook genaamd: *Anton C. Kuijsten Foundation for Applied Demography* gesticht. De Stichting heeft ten doel het bevorderen van het wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de toegepaste demografie, met name door onderzoekers in de landen van Centraal- en Oost-Europa. Tot dit doel zal de Stichting de organisatie van een *Anton C. Kuijsten Seminar voor Toegepaste Demografie* ondersteunen en bevorderen. Dit internationale seminar zal regelmatig (elke drie of vier jaar) worden georganiseerd door de Karel Universiteit te Praag (Republiek Tsjechië). Voorts zal de Stichting de Anton C. Kuijsten Bibliotheek voor Toegepaste Demografie aan de Karel Universiteit te Praag ondersteunen, evenals andere activiteiten die binnen haar doelstelling vallen. Tevens zal de Stichting tot dit doel samenwerken met nationale en internationale wetenschappelijke organisaties en personen die de doelstellingen van de Stichting ondersteunen en kunnen bijdragen aan haar activiteiten. De *European Association for Population Studies* (EAPS), gevestigd te Den Haag, heeft haar auspiciën verleend aan de Stichting.

Het bestuur van de Stichting bestaat uit:

Prof. dr. ir. F.J.C. Willekens, voorzitter;
Dr. H.A. de Gans, vice-voorzitter;
Mevrouw I. J. Kuijsten-Moers; secretaris / penningmeester; en
Drs. N. van Nimwegen, algemeen bestuurslid.

(Henk A. de Gans)

IUSSP Laureaat 2001 voor Dick van de Kaa

De *International Union for the Scientific Study of Population* (IUSSP) heeft haar IUSSP Laureate 2001 toegekend aan prof.dr. D.J. van de Kaa als erkenning van diens grote verdienste op het terrein van de Bevolkingswetenschap. Om in aanmerking te komen voor het IUSSP Laureate, dat beschouwd kan worden als de demografische ‘Oscar’, dient betrokkene door ten minste vijf leden te zijn voorgedragen, ‘*outstanding contributions to the advancement of the population sciences and distinguished service rendered to the Union and the profession*’ te hebben geleverd en ten minste 20 jaar lid van de Union te zijn geweest.

De aan het laureaat verbonden erepenning is op maandag 16 juli 2001 door Wolfgang Lutz, Secretaris Generaal en Treasurer van de IUSSP en leider van het Population Project van het International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) aan Van de Kaa uitgereikt. Dat gebeurde op het NIDI in een ‘Laureate ceremonie’. Deze vond plaats in aansluiting op de voorbereidingsbijeenkomst van het IIASA/IUSSP/UNU *Global Science Panel on Population and Environment* aldaar.

Behalve door Wolfgang Lutz werd de gelauwerde toegesproken door Hans van Ginkel, Rector van de United Nations University (UNU) en oud voorzitter van het Bestuur van het NIDI, door Nafas Sadik, voormalig Executive Director van het United Nations Population Fund (UNFPA), door Arne Jernelöv, Acting Director of IIASA, die van de Kaa kent uit de tijd dat deze diende in de IIASA Council en door Evert van Imhoff, directeur van het NIDI en als zodanig een van de opvolgers van Van de Kaa. Elk van de sprekers belichtte een aantal persoonlijke ervaringen in de omgang met Dick van de Kaa en zijn verdiensten vanuit de specifieke invalshoek van de organisatie waarin ze werkzaam waren en met hem te maken kregen.

(Henk A. de Gans)

PAA conferentie 2001

Van 28 tot en met 31 maart 2001 werd de ‘Annual Meeting’ van de ‘Population Association of America’ gehouden in Washington, D.C. Deze jaarlijkse, zeer goed georganiseerde, conferentie werd bijgewoond door een recordaantal van meer dan 1.800 deelnemers. Het Grand Hyatt Hotel bleek dan ook niet groot genoeg en veel deelnemers moesten elders in de stad huisvesting zoeken. In totaal waren, naast een aantal algemene bijeenkomsten, 151 sessies over tal van onderwerpen georganiseerd. In de sessies worden gewoonlijk een viertal geselecteerde papers gepresenteerd en becommentarieerd door een discussant, waarvoor telkens ongeveer een

kwartier beschikbaar is. Dit tijdschema wordt tamelijk rigoureuus gevolgd. Daarnaast waren er vijf postersessies met ieder zo'n 60 posters. Opvallend is de steeds belangrijker functie van Internet. Het merendeel van de geselecteerde papers is niet bij de presentatie beschikbaar, maar kan op het Web worden aangevraagd.

Omdat in ieder tijdsblok 15 sessies zijn geprogrammeerd, is het onmogelijk om een enigszins representatief overzicht van het gepresenteerde te geven. Opvallend is het grote aantal presentaties gericht op microdata, verzameld in surveys en dergelijke. Dit bracht Ronald D. Lee in de sessie over *'Integrating macro and micro issues in demography'* zelfs tot de uitspraak dat hij in de toekomst vreesde te moeten vragen of er nog een (macro-)demograaf onder de aanwezigen was.

Een van de in mijn ogen belangwekkendste sessies was *'Biomarkers in Demography'*, waar ook de presentatie plaatsvond van het boek *'Cells and Surveys: Should Biological Measures Be Included in Social Science Research?'* (C.E. Finch, J.W. Vaupel en K. Kinsella (eds.), Washington DC, National Academy Press, 2001.) De toegenomen medische en genetische kennis en de groei van het aantal mogelijkheden van effectieve gezondheidsinterventie maken het gewenst om te beschikken over een betrouwbaar inzicht in de gezondheidstoestand van de bevolking. Klinische gegevens betreffen vooral patiënten en zijn niet representatief. Naast subjectieve informatie over ervaren gezondheidsproblemen, welke traditioneel via een vragenlijst wordt verzameld, is het mogelijk om door middel van biologisch materiaal als bloed, haar en speeksel een zeer groot aantal objectieve gegevens over de fysieke toestand van de respondent te achterhalen. De huidige technieken maken het tamelijk eenvoudig om deze dataverzameling in grote steekproefonderzoeken te integreren. De eerste toepassingen vonden plaats in een aantal *'Demographic and Health Surveys'* in ontwikkelingslanden, waar door middel van een bloedprik een bepaling van bloedarmoede (anemie) werd verricht. Het resultaat van de bepaling werd direct aan de respondent meegedeeld. In de Verenigde Staten wordt momenteel via het *'National Health and Nutrition Examination Survey'* (NHANES) jaarlijks een representatieve steekproef van 5.000 personen onderzocht, waarbij van iedere respondent biologisch materiaal wordt afgenomen. Natuurlijk heeft dit soort onderzoek tal van ethische implicaties en in de sessie werd uitgebreid ingegaan op problemen rond vertrouwelijkheid, teruggaapportage en gebruik van dit soort gegevens. Samenvattend kan hier worden gesproken van een totaal nieuw en fascinerend onderzoeksterrein voor de bevolkingsepidemiologie en de demografie.

(Harrie van Vianen)

Conferentie over de Tweede Demografische Transitie in Europa

Het is ondertussen vijftien jaar geleden dat Lesthaeghe en Van de Kaa de term ‘Tweede Demografische Transitie’ introduceerden in een artikel in het tijdschrift *Mens en Maatschappij*. Zij gebruikten deze term om aan te geven dat er sprake is van fundamentele veranderingen in het demografische gedrag van de bewoners van Noord-West-Europa. Deze veranderingen betreffen niet alleen het gedrag (uitstel van huwelijk en ouderschap, opkomst van ongehuwd samenwonen, toename van echtscheiding), maar ook een verandering in de motivaties die aan de genoemde gedragingen ten grondslag liggen. In toenemende mate is er sprake van het stellen van de eigen wensen en verlangens boven die van anderen (inclusief de partner en kinderen.)

In hun eerste publicatie poneerden Van de Kaa en Lesthaeghe slechts een hypothese. De titel van hun artikel ‘Twee demografische transities?’ eindigde niet voor niets met een vraagteken. Hoewel niet onomstreden, hebben velen in de loop der tijd dit begrip en de bijbehorende theoretische duiding overgenomen. De tweede demografische transitie is een standaardparadigma geworden voor de bestudering en interpretatie van de veranderende demografische patronen.

Het mag dan ook nauwelijks verbazing wekken dat een conferentie gericht op het in kaart brengen van de veranderingen in vruchtbaarheids- en gezinsvormingprocessen in Europa en haar determinanten als titel ‘The Second Demographic Transition in Europe’ meekreeg. Van 23 tot en met 28 juni vond deze conferentie plaats in Bad Herrenalb in het Zwarte Woud. De conferentie was gesponsord door de European Science Foundation en de Europese Commissie in het kader van de zogenaamde EURESCO Conferentiecycclus. Ongeveer 75 deelnemers participeerden in de conferentie.

Een veelheid van onderwerpen passeerde de revue en het is ondoenlijk om hier ook maar bij benadering een samenvatting van te geven. Ik volsta met een impressie van de meest saillante onderwerpen die aan de orde werden gesteld:

- De term ‘Tweede Demografische Transitie’ suggereert een overgang van een evenwicht dat bestond voor de transitie plaatsvond naar een nieuw evenwicht dat ontstaat nadat de transitie voltooid is. Van de Kaa heeft eerder gesuggereerd dat dit een evenwicht zou kunnen zijn waarin een negatieve natuurlijke groei wordt gecompenseerd door een positief migratiesaldo. De discussies op de conferentie concentreerden zich vooral op de vraag in hoeverre de Tweede Demografische Transitie vooral gekenmerkt wordt door een wijziging in vruchtbaarheidsgedrag

dan wel door een wijziging in relatievormingsgedrag. Voor beide opvattingen bleken zowel argumenten voor als tegen te vinden.

- Een met het voorgaande samenhangende vraag is in hoeverre er binnen Europa sprake is van een convergentie dan wel van een divergentie in demografische gedrag. De meeste deelnemers bleken van mening te zijn dat er niet zozeer sprake is van convergentie of divergentie, maar dat de meeste landen parallelle ontwikkelingen doormaken. Landen tenderen in dezelfde richting, maar zonder dat zij noodzakelijk op hetzelfde punt uitkomen.
- De verschillen in ontwikkeling komen duidelijk tot uiting wanneer men trends in Oost- en Zuid-Europa vergelijkt met die in Noord-West-Europa. De meeste participanten bleken van mening dat veranderingen in opvattingen —bijvoorbeeld in de zin van toenemende individualisering— in alle delen van Europa plaatsvinden. In dat opzicht lijkt er overal sprake te zijn van een Tweede Demografische Transitie. Echter, tegelijkertijd hangt de invloed van deze culturele veranderingen op het demografische gedrag af van allerlei landspecifieke factoren, zoals het gezinssysteem, de economische omstandigheden en de verzorgingsarrangementen van de betrokken landen. Om die reden wordt gesteld dat de demografische ontwikkelingen ‘path dependent’ zijn, namelijk afhankelijk van de eigenaardigheden van de nationale context.
- Verhitte debatten werden gevoerd over de mate waarin de veranderingen in Oost-Europa worden gestuwd door economische crisisverschijnselen dan wel door culturele veranderingen. De meeste aanwezigen leken te denken dat de waarheid ergens in het midden ligt. Er dringt zich hier een parallellie op met de ontwikkelingen in West-Europa. De meeste onderzoekers zijn van mening dat ook daar de veranderingen zowel door economische als door culturele factoren kunnen worden verklaard.
- Een laatste observatie betreft het door velen gedeelde inzicht dat zowel micro- als macrobenaderingen noodzakelijk zijn voor een adequaat begrip van de ontwikkelingen. Het is nodig om zowel de macrotrends in kaart te brengen als door middel van micro-onderzoek de motivaties voor demografisch gedrag te bestuderen. De beide benaderingen die in de conferentie aan bod kwamen, versterkten elkaars conclusies.

Al met al kan terug worden gezien op een geslaagde conferentie. Er was sprake van intensieve discussies. Verheugend was de deelname van veel jonge onderzoekers. Meer dan de helft van de presentaties werd verzorgd door deelnemers van 35 jaar of jonger.

Over twee jaar zal een tweede conferentie plaatsvinden rond het thema van de Tweede Demografische Transitie. Naar verwachting zal de nadruk dan

sterker liggen op de gevolgen van de Tweede Demografische Transitie, zowel voor individuen als voor de samenleving als geheel.

Meer informatie over de conferentie (onder andere papers en presentaties) kan worden gevonden op het webadres:

<http://www.demogr.mpg.de/Papers/workshops/ws010623.htm>

(Aart C. Liefbroer)

Afscheid (I)

Gerard Frinking, demograaf

Met een symposium nam demograaf Gerard Frinking op 29 juni 2001 afscheid als hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg. In een carrière van vijfendertig jaar heeft Frinking in belangrijke mate mede vorm gegeven aan de demografiebeoefening, op nationaal en op internationaal niveau. Wie deze carrière overziet, wordt getroffen door de ontwikkeling die Frinking als wetenschapper doormaakte en door de veelzijdigheid die eruit naar voren treedt. Wanneer we hieraan een uitgesproken oriëntatie op de Franse taal en cultuur en op de Franse demografiebeoefening toevoegen, dan zijn de drie meest markante bakens uitgezet waarlangs de betekenis van de demograaf Frinking gestalte krijgt.

De professionele loopbaan van Frinking is te verdelen in drie perioden, waarvan de eerste en de derde zich afspelen in Tilburg. Daartussen was hij gedurende zeven jaar werkzaam bij het NIDI. De eerste periode omvat de jaren 1966-1971. Na zijn studietijd, waarin opgenomen een verblijf van een jaar aan de Université de Paris, wordt Frinking aangesteld bij de vakgroep demografie, welke onder leiding van Frinkings leermeester Godefroy deel uitmaakt van de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de toenmalige Katholieke Hogeschool Tilburg. Geïnspireerd door de Franse demografische school, met coryfeeën als Henry, Bourgeois-Pichat en Pressat, legt Frinking zich toe op de analytische demografie, waarin de formele relaties tussen de demografische processen en structuren centraal staan. Het is een periode die in demografisch opzicht in Nederland wordt gekenmerkt door sterk stijgende geboorte-, huwelijks- en echtscheidingscijfers. In deze omstandigheden treden de beperkingen aan het licht van bevolkingsprognoses die tot stand komen door de toepassing van een transversaal instrumentarium en van trendextrapolatie, zoals dat in de jaren zestig gebruikelijk was. Gealarmeerd door een CBS-prognose die een bevolking in het vooruitzicht stelt van 20 miljoen Nederlanders in het jaar 2000, wordt door de regering een Commissie Bevolkingsvraagstuk (de commissie Muntendam) in het leven geroepen. Frinking is in die tijd bezig met de ontwikkeling en

toepassing van zogenoemde translatieformules, die het mogelijk maken om transversale en longitudinale ontwikkelingen analytisch van elkaar te scheiden. Daardoor kan aan bevolkingsprognoses een methodisch beter verantwoorde onderbouwing en een meer realistisch karakter worden meegegeven. Uit deze periode dateren de vaak heftige disputen die Frinking, samen met Godefroy, voerde met de afdeling Bevolkingsstatistiek van het CBS.

Frinking beperkt zich in zijn toepassing van translatieformules niet tot de prognostiek, maar breidt het toepassingsgebied uit tot de historische analyse van demografische processen. Gedurende vele jaren legt hij zich met behulp van deze methode toe op de analyse van de vruchtbaarheid, de huwelijksluiting en de echtscheiding. Het spreekt voor zich dat de translatie eveneens een prominente plaats inneemt in zijn colleges — tot groot verdriet van enkele generaties van demografiestudenten, althans van degenen onder hen die minder cijfermatig georiënteerd zijn.

Na een kort verblijf aan het Département de Démographie van de Université de Montréal in Canada wordt Frinking in 1972 gecontracteerd door het NIDI, waar hij in 1975 wordt benoemd tot plaatsvervangend directeur. Hij levert een belangrijke bijdrage aan tussenrapporten en aan het eindrapport van de Commissie Bevolkingsvraagstuk. Daarnaast houdt hij zich bezig met een keur van demografische onderwerpen. Samen met Van Poppel publiceert hij in 1976 de censusmonografie 'Nuptialiteit in Nederland'. Op basis van volkstellingsgegevens beschrijven en analyseren de auteurs de geschiedenis van de huwelijksluiting in Nederland sinds de eerste helft van de negentiende eeuw.

In 1979 keert Frinking terug naar Tilburg, waar hij Godefroy opvolgt als hoogleraar Demografie en Prognosetechnieken. Meest karakteristiek voor de periode die daarna volgt is, achteraf gezien, de accentverlegging die zich geleidelijk aftekent van een uitgesproken belangstelling voor de *determinanten* van veranderingen in de bevolkingsstructuur naar de *gevolgen* daarvan. Concreet houdt dit een nieuwsgierigheid in naar de effecten van de ontgroening en vergrijzing van de Nederlandse bevolking, ontwikkelingen die zich steeds nadrukkelijker aandienen als beeldbepalend voor het toekomstige demografische perspectief. De met deze ontwikkelingen samenhangende wijzigingen in de traditionele gezinsstructuur trekken eveneens zijn belangstelling. Tegelijkertijd leert Frinking de kwalitatieve benadering van demografische verschijnselen waarderen, in samenhang met de kwantitatieve invalshoek. Al deze verschuivingen, die neerkomen op een sterke verbreding van het perspectief, zowel inhoudelijk als methodologisch, vinden hun weerslag in de inaugurale rede die Frinking in 1982 uitspreekt onder de titel *Gezinnen in meervoud*.

Steeds nadrukkelijker treedt in de jaren daarna zijn bijzondere aandacht aan het licht voor verschillende aspecten van gezin en gezinsbeleid. In zijn bibliografie komt dat tot uiting in een reeks van publicaties rond echtscheiding, bewuste kinderloosheid, arbeid en zorg, verschuivingen in de taakverdeling tussen mannen en vrouwen, en veranderend vaderschap. Kenmerkend is ook zijn streven om de verbinding tot stand te brengen tussen langs wetenschappelijke weg verworven inzichten en de beleidsconsequenties daarvan. Noodzakelijk gevolg is dat hij zich mengt in de maatschappelijke discussie, maar hij gaat de confrontatie met politici, beleidsmakers en representanten van maatschappelijke groeperingen met overtuiging en ook met kennelijk genoegen aan.

Frinking betoont zich niet alleen een geëngageerd onderzoeker, maar vervult ook een rol als promotor van het demografisch onderzoek: in de meest directe betekenis als hooggeleerd promotor van jonge wetenschappers, en ook als stimulator van het demografisch onderzoek in nationaal en internationaal perspectief. Te noemen is zijn participatie in NWO, waar hij zitting neemt in verschillende besturen en commissies. Binnen de Faculteit der Sociale Wetenschappen zet hij zich actief in voor de professionalisering van het facultaire onderzoek, onder meer als bestuurslid van het in 1991 opgerichte onderzoeksinstituut WORC. Als wetenschappelijk directeur van Tefos stroomlijnt hij, samen met Boelhouwer, de opleiding en begeleiding van de AIO's. Gedurende enkele jaren is hij bestuurslid van het IVA Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Beleidsonderzoek en Advies. Bijzondere vermelding verdient zijn rol als coördinator van het zogenoemde VF-programma 'Demographics and Work'. Samen met collega Willemsen brengt Frinking een internationaal samenwerkingsverband tot ontwikkeling, dat onder de naam van 'European Network on Policies and the Division of Paid and Unpaid Work' een netwerk van Europese wetenschapsbeoefenaren uit diverse landen bijeenbrengt rond het thema gezin, zorg en arbeid. Wie Frinking kent, weet dat hij beschikt over bijzondere diplomatieke talenten, die gepaard gaan aan een natuurlijke charme. Vooral in de beginperiode moet hij deze talenten veelvuldig en voluit inzetten om culturele en politieke barrières te slechten en verschillen in wetenschapsopvatting te overbruggen. Het is een bekroning wanneer in het jaar 2000 in Rome de eerste vergelijkende resultaten van de studie worden gepresenteerd. Het einde van het project valt samen met de beëindiging van Frinkings dienstverband aan de Katholieke Universiteit Brabant.

Op 29 juni nam Frinking officieel afscheid van de KUB, met een symposium onder de titel 'New patterns of family relations'. Een aantal wetenschapsbeoefenaren vanuit de demografie en de gezinssociologie, met wie Frinking in de loop der jaren had samengewerkt, kwam bijeen, om onder

leiding van dagvoorzitter Lambrechts van het CBGS te Brussel ideeën uit te wisselen over actuele en toekomstige ontwikkelingen in verband met het gezin in de westerse samenleving. De feesteling zelf beet het spits af met een overzicht van het gezinsonderzoek aan het einde van de twintigste eeuw. Daarna sprak De Singly (Université de Paris) over het hedendaagse Europese gezin als een plaats waar geïndividualiseerde mensen samenleven, en wat de impact daarvan is voor elk van hen. Henripin, demograaf aan de Université de Montréal, hield een pleidooi voor een pronatalistisch beleid, te realiseren door een evenwichtiger lastenverdeling tot stand te brengen tussen ouders en samenleving. Het veranderend vaderschap was het onderwerp van de bijdrage van Wolfgang Walter (Universität Bamberg), die echter niet in persoon aanwezig was. Willemsen behandelde het thema van zorg en arbeid, in de vorm van een beschouwing van het meest recente onderzoek op dit terrein. Dumon, verbonden aan de Universiteit van Leuven, kreeg het laatste woord. Zoals passend is voor de laatste spreker, wierp hij een blik in de toekomst van het gezin. Elke voordracht werd becommentarieerd door een coreferent. Toen laat in de middag de boeken werden gesloten, had deze handeling ook een symbolische betekenis. Er was op passende wijze luister bijgezet aan het afscheid van een uitermate kundig demograaf en een sympathiek persoon bovendien, die in een lange carrière zijn sporen op het terrein van de nationale en de internationale demografie-beoefening meer dan verdiend had. Wij spreken de hoop uit dat zijn *otium cum dignitate* vele en voorspoedige jaren voor hem in petto heeft.

(Piet van den Akker en Ad Vossen)

Afscheid (II)

(deze tekst is in iets gewijzigde vorm verschenen in DEMOS, 16(9), oktober 2000)

Jenny Gierveld: van NIDI-directeur tot NIAS-Research Fellow

Prof. dr. Jenny Gierveld legde per 15 oktober 2000 haar functie neer als directeur van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI). Zij werd benoemd als onderzoekshoogleraar in het kader van een in 2000 door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) ingesteld 'permanent fellowship' voor sociaal wetenschappelijk onderzoek. Jenny Gierveld was 13 jaar directeur. De hoogleraar Methoden en technieken van sociaal wetenschappelijk onderzoek aan de VU te Amsterdam trad per 1 september 1987 in dienst van het NIDI.

Het NIDI stond bij het aantreden van de nieuwe directeur aan de vooravond van een nieuwe fase in haar bestaan. Het Nederlands *Interuniversitair* Demografisch Instituut zou per 28 augustus 1987 na 17 jaar worden voortgezet als de zelfstandige Stichting Nederlands *Interdisciplinair* Demografisch Instituut. Aan professor Gierveld de taak om een instituut te gaan bestieren dat zich weliswaar reeds als interuniversitair instituut een leidende rol binnen het demografisch onderzoek had verworven, maar dat nog maar moest bewijzen deze rol ook op eigen benen te kunnen bestendigen.

De afgelopen jaren hebben bewezen dat het het NIDI goed is gegaan. De personeelsomvang is sterk gegroeid en het instituut heeft het werkterrein binnen Nederland, doch ook daarbuiten in Europa en binnen internationale organisaties als de Verenigde Naties, de Raad van Europa en de Europese Unie kunnen uitbreiden. Het is niet in de laatste plaats de verdienste van Jenny Gierveld geweest dat het NIDI zich daarmee een eigen plaats heeft verworven binnen het scala van (demografische) wetenschappelijke instellingen in binnen- en buitenland.

Vanaf haar in dienst treden heeft Jenny Gierveld zich met hart en ziel ingezet voor het NIDI. Met Jenny als directeur werd het NIDI-onderzoek verdiept en naar nieuwe terreinen van het bevolkingsonderzoek uitgebreid. Nationaal en internationaal werd onder haar leiding de samenwerking van het NIDI met andere instellingen en met individuele onderzoekers in onderzoeksprojecten, alsmede binnen commissies en adviesorganen, verder uitgebouwd. Deze activiteiten waren onder meer gericht op vruchtbaarheids-onderzoek, internationale migratie en vergrijzing. De prominente rol die het NIDI ook internationaal vervult, was in 1999 onder meer zichtbaar bij de organisatie van de European Population Conference in Den Haag.

De interne organisatiestructuur van het NIDI is in de afgelopen dertien jaar sterk veranderd. Het management werd aangepast aan de eisen van een moderne bedrijfsvoering en er werd een nieuw systeem van geïntegreerde aanpak van planning en monitoring van de projecten gerealiseerd. Daarnaast werd de uit de zeventiende eeuw stammende NIDI-behuizing aan de Lange Houtstraat in Den Haag uitgebreid en gemoderniseerd. Zo werd de oude bibliotheek omgetoverd tot een nieuwe vergaderzaal en kan de uitgebreide demografische boeken- en tijdschriftencollectie nu in de kelder worden geraadpleegd. Kortom, het NIDI is mede dankzij de grote inzet van Jenny in de afgelopen 13 jaar millenniumproof en kan de toekomst met vertrouwen tegemoet zien.

Reden om als directeur terug te treden was de instelling door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) van een zogenaamd

‘permanent fellowship’ voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Professor Gierveld, alsmede de Leidse Rector-Magnificus en hoogleraar experimentele psychologie prof. dr. W.A. Wagenaar, vallen als eerste deze eer te beurt en worden in de gelegenheid gesteld om zich als onderzoekshoogleraar gedurende een periode van vijf jaar volledig te werpen op een onderwerp van onderzoek naar eigen keuze. Het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) te Wassenaar, waar beiden worden gedetacheerd, heeft hiertoe haar faciliteiten beschikbaar gesteld. Overigens blijft Jenny Gierveld voorts voor één dag per week als onderzoekshoogleraar op het NIDI werkzaam.

Jenny Gierveld zal haar onderzoek gaan richten op de demografische en sociale aspecten van veroudering, een onderwerp waarmee zij zich de afgelopen periode op het NIDI al intensief heeft beziggehouden.

De analyse van individuele levens binnen de sociale context waarvan zij deel uitmaken vormt een consistent thema binnen haar wetenschappelijke werk. Haar dissertatie over de levensomstandigheden en levenservaring van oudere nooit gehuwde mannen en vrouwen, verdedigd aan de Vrije Universiteit in 1969, vormt een eerste uiting daarvan. Dit vroege onderzoek naar sociale uitsluiting werd gevolgd door een breder opgezette studie naar eenzaamheid, waarin via een unieke combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden een multidimensionele conceptuualisering en operationalisering van dit complexe begrip is ontwikkeld. Giervelds onderzoek naar eenzaamheid bracht internationale erkenning. Het door haar ontwikkelde eenzaamheidsmeetinstrument geldt inmiddels als een standaard die niet alleen in Nederland maar ook in het buitenland veelvuldig wordt gehanteerd.

Met de ontwikkeling van een theoretisch model van het ontstaan en voortbestaan van eenzaamheid zette Gierveld de gang naar grootschalige longitudinale studies in, zoals de Sociale Integratie van Jong-Volwassenen survey (PSIN, 1987), de Leefvormen en Sociale Netwerken van Ouderen survey (NESTOR-LSN, 1992) en meer recent, de Netherlands Kinship Panel Survey (NKPS, 2000).

Naast de inhoudelijke belangstelling voor de sociale inbedding van mensen uit verschillende generaties wordt het wetenschappelijke werk van Jenny Gierveld gekenmerkt door zorgvuldige aandacht voor de wijze waarop gegevens worden verzameld en geanalyseerd, een methodologische oriëntatie die wordt gedeeld met NIDI-collega's.

Jenny Gierveld heeft een hele lange lijst van publicaties op haar naam staan. Teveel om hier allemaal te vermelden. Daarom een kleine selectie.

- Jong Gierveld, J. de (1969), *De ongehuwden*. Alphen a/d Rijn: Samsom (dissertatie).
- Jong Gierveld, J. de (1984), *Eenzaamheid: Een meersporig onderzoek*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Jong Gierveld, J. de (1987), Developing and testing a model of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 119-128.
- Hox, J.J., en J. de Jong Gierveld (1990), *Operationalization and research strategy*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Jong Gierveld, J. de en P.A. Dykstra (1993), Life transitions and the network of personal relationships: Methodological and theoretical issues. In W.H. Jones en D. Perlman (eds.), *Advances in personal relationships* Vol. 4 (pp. 195-227). London: Kingsley.
- Liefbroer, A.C., L. Gerritsen en J. de Jong Gierveld (1994). The influence of intentions and life course factors on union formation behavior of young adults. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 193-203.
- Knipscheer, C.P.M., J. de Jong Gierveld, T.G van Tilburg en P.A. Dykstra (eds.) (1995), *Living arrangements and social networks of older adults*. Amsterdam: VU University Press.
- Jong Gierveld, J. de (2000), *Tussen solitude en solidariteit: Nieuwe levensstrategieën van senioren*. Mededelingen van de Afdeling Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel 62, no. 8. Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam.

Het NIDI is Jenny veel dank verschuldigd en haar kennende mag verwacht worden dat haar rol binnen het instituut ook in de komende jaren vrucht zal blijven afwerpen.

(*W.J. Deetman, Voorzitter NIDI-Bestuur*)

Benoeming (I)

(deze tekst is in iets gewijzigde vorm verschenen in DEMOS, 17(3), maart 2001)

Evert van Imhoff, directeur NIDI

Het Bestuur van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) heeft per 1 april 2001 dr. Evert van Imhoff benoemd tot directeur van het instituut. Hij volgde prof. dr. Jenny Gierveld op die per 15 oktober 2000 terugtrad. Van Imhoff is vanaf 1988 als onderzoeker werkzaam op het NIDI. Hij had onder meer zitting in het Management Team.

Van Imhoff werd in 1959 geboren te Maastricht. Zijn middelbare schooltijd bracht hij door op het Stedelijk Gymnasium te Haarlem. Vervolgens studeerde hij economie aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij als kandidaatsassistent kennis maakte met wetenschappelijk onderzoek. Na zijn afstuderen in 1982 was hij enkele jaren werkzaam bij achtereenvolgens de Katholieke Universiteit Nijmegen en de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

In 1988 promoveerde hij aldaar bij voormalig Minister van Onderwijs prof.dr.ir. J.M.M. Ritzen cum laude op een proefschrift getiteld 'Optimal economic growth and non-stable population'.

Van Imhoff deed op het NIDI onderzoek op verschillende terreinen van de demografie, met het accent op prognose- en simulatiemodellen. Hij ontwikkelde verschillende prognoseinstrumenten, waaronder het —ook internationaal veel gebruikte— LIPRO-model. Hij hield zich onder meer bezig met huishoudensdemografie, regionale bevolkingsprojecties voor de EU, bevolkingsveroudering, wachtgeld in het onderwijs, en demografische processen op de arbeidsmarkt. Sinds 1999 is hij redacteur van de *European Journal of Population*. Voorts stond Van Imhoff aan de wieg van het populaire, door het NIDI in samenwerking met het CBS uitgegeven educatieve demografische softwareprogramma PopTrain, dat grotendeels door hem in de huidige vorm werd gegoten.

Enkele van zijn wetenschappelijke publicaties zijn:

- Imhoff, E. van (1989), Optimal investment in human capital under conditions of non-stable population. *Journal of Human Resources*, 24(3), pp. 414-432.
- Imhoff, E. van (1990), The exponential multidimensional demographic projection model. *Mathematical Population Studies*, 2(3), pp. 171-182.
- Imhoff, E. van (1992), A general characterization of consistency algorithms in multidimensional demographic projection models. *Population Studies*, 46(1), pp. 159-169.
- Keilman, N.W. en E. van Imhoff (1995), Cohort quantum as a function of time-dependent period quantum for non-repeatable events. *Population Studies*, 49(2), pp. 347-352.
- Imhoff, E. van, N. van der Gaag, L. van Wissen en P. Rees (1997), The selection of internal migration models for European regions. *International Journal of Population Geography*, 3(2), pp. 137-159.
- Imhoff, E. van en K. Henkens (1998), The budgetary dilemmas of an ageing workforce: A scenario study of the public sector in the Netherlands. *European Journal of Population*, 14(1), pp. 39-59.
- Imhoff, E. van en W. Post (1998), Microsimulation methods for population projection. *Population: An English Selection*, 10(1), pp. 97-138.
- Gaag, N.I. van der, E. van Imhoff en L. van Wissen (2000), Internal migration scenarios and regional population projections for the European Union. *International Journal of Population Geography*, 6(1), pp. 1-19.
- Imhoff, E. van en N. Keilman (2000), On the quantum and tempo of fertility: comment. *Population and Development Review*, 26(3), pp. 549-553.

(Nico van Nimwegen, adjunct-directeur NIDI)

Benoeming (II)

Prof. dr. Clara Mulder, hoogleraar 'Demografie en Ruimte' aan de Universiteit van Amsterdam

Begin juni 2001 heeft het College van Bestuur van de Universiteit van Amsterdam mevrouw dr. Clara H. Mulder benoemd tot hoogleraar Demografie en Ruimte bij de Afdeling Geografie en Planologie van de Faculteit Maatschappij en Gedragwetenschappen. Het betreft een benoeming op een nieuw ingestelde structurele hoogleraarsplaats. Dr. Mulder deed haar kandidaatsexamen sociale geografie aan de Vrije Universiteit en vervolgens haar doctoraalexamen aan de universiteit van Amsterdam. In 1989 begon zij daar aan haar promotieonderzoek, dat in 1993 werd afgesloten met een proefschrift *'Migration Dynamics: A Life Course Approach'* (Amsterdam: Thesis Publishers.) Na de afronding van haar promotieonderzoek is zij aan de Universiteit van Utrecht gaan werken, eerst als postdoc, daarna als KNAW-Akademie-onderzoeker, en tot slot als universitair hoofddocent. Als hoogleraar Demografie en Ruimte zal zij zich vooral bewegen op het grensgebied van de demografie met andere terreinen van de sociaal-ruimtelijke wetenschappen, bijvoorbeeld het terrein van de woningmarkt. Prof. Mulder is op 1 september 2001 met haar werkzaamheden begonnen.

(Henk A. de Gans)

Nieuw Proefschrift

Mills, Melinda. *The Transformation of Partnerships. Canada, the Netherlands and the Russian Federation in the Age of Modernity*. Amsterdam: Thela Thesis Population Studies Series. 2000. 278 pp. Paperback Dfl. 42,50, US\$ 28.50.

Er hebben zich vanaf het einde van de jaren veertig opmerkelijke verschuivingen voorgedaan in de vorming van partnerrelaties in de geïndustrialiseerde landen. De soorten relaties, de timing, en de opeenvolging van partnerrelaties zijn veranderd. Dit boek integreert sociaal-wetenschappelijke theorieën en methodologisch longitudinale, empirische analyses ten behoeve van de bestudering van de transformatie van partnerrelaties van vrouwen in Canada, Nederland en de Russische Federatie. Daarbij komen onder meer de volgende vragen naar voren: welke invloed oefenen bepaalde aspecten van moderniteit, zoals toegenomen risico en onveiligheid, democratie en individualisering, uit op relaties? Op welke strategische wijze handelen individuen, die elk gekenmerkt worden door unieke eigenschappen en opvattingen over relaties, binnen deze verschillende contexten? Wat is de

verhouding tussen de context op macroniveau en individuele activiteiten op microniveau? Wat is het causale verband tussen gebeurtenissen in verschillende domeinen van de levensloop? Hoe kunnen we partnerrelaties en, meer algemeen, de levensgeschiedenissen van individuen het beste onderzoeken? Het omvattende werk van de socioloog Anthony Giddens wordt gebruikt voor een nieuw perspectief op de studie van partnerrelaties. Op een theoretisch niveau wordt de invloed van temporaliteit op levenslooponderzoek onderzocht en het wijst kwantitatieve levenslooponderzoekers op de ontologische impact van verschillende vormen van tijd. Het conceptualiseren en ontcijferen van partnerrelaties wordt niet alleen theoretisch maar ook methodologisch onderbouwd. Zo wordt zowel een uiteenzetting gegeven van de ordening van levensloopdata uit enquêtes die in toepassingen worden gebruikt, als van het algemene gebruik van onderzoeksdata voor vergelijkend en ‘event history’ onderzoek. Er is daarnaast nadrukkelijk aandacht voor de technische aspecten van datareconstructie. Het onderzoek geeft aldus inzicht in allerlei praktische onderzoekselementen en vult daarmee lacunes in de bestaande literatuur. Verder wordt een verbinding gelegd tussen de demografische ‘multistate’ overlevingstafel-methoden en het gebruik van log-lineaire modellen van ‘event histories’ in de sociologie. De empirische toepassing geeft een gedetailleerde analyse van relatiegeschiedenissen met betrekking tot de eerste relatievorming, relatieontbinding, en de tweede relatie. Daarbij wordt gebruik gemaakt van multistate overlevingstafels. In aanvulling hierop volgt het onderzoek de stap van beschrijving naar verklaring met behulp van ‘log-rate hazard’ modellen. Vervolgens komen bevindingen aan de orde over de sociaal-structurele, individuele en temporele factoren die relatiekeuzen beperken of juist mogelijk maken. Ook bevat de studie een index waarin Giddens’ concept van de ‘pure relatie’ wordt geconstrueerd. Deze bestaat uit verschuivingen in opvattingen over seksualiteit en egalitaire interacties tussen partners. Ten slotte wordt het fenomeen ‘moetje’ (‘shotgun weddings’) geëvalueerd. Het gaat hier om de versnelde huwelijkssluiting na het ontdekken van een zwangerschap.

Een belangrijke bevinding is dat een toename in ongehuwd samenwonen en het hebben van meerdere achtereenvolgende relaties bijdragen aan uitstel van het huwelijk. De betekenis en de maatschappelijke aanvaardbaarheid van samenwonen zijn veranderd, alsmede de flexibiliteit van dit type relaties. Dit heeft duidelijke gevolgen voor het omgaan met onzekerheid en risico. Instabiliteit van relaties —zoals het opmerkelijk hoge aantal echtscheidingen in de Russische Federatie en Canada, of het sneller verbreken van relaties door jonge vrouwen in vergelijking met hun moeders— is ook verwant aan veranderingen in de moderne tijd. Vrouwen die thuis waarden

als democratie en gelijkheid wensen, gaan in het algemeen minder snel een eerste relatie aan, maar wonen sneller samen. Ook overige individuele en sociaal-structurele factoren bepalen het aangaan en ontbinden van partnerrelaties. Het gaat onder andere om de leeftijd bij en duur van een relatie, onderwijsdeelname, religie, gescheiden ouders, wonen in het ouderlijk huis en de woonplaats tijdens de kinderjaren. *The Transformation of Partnerships* is gericht op mensen die zijn geïnteresseerd in partnerrelaties, de theorieën van Giddens en het gebruik van multistate en event history methoden bij levensloponderzoek.

(Melinda Mills)

Conferentie van het Belgisch Platform voor Bevolking en Ontwikkeling

In september 1994 vond in Cairo de VN-conferentie over Bevolking en Ontwikkeling plaats (ICPD — International Conference on Population and Development). Sindsdien is bij de civiele maatschappij in België het besef gegroeid dat de implementatie van het overeengekomen Actieprogramma terdege moest worden opgevolgd. Meer specifiek ging het over de bekommernis om Belgisch beleid terzake te ondersteunen en, waar nodig, bij te sturen. Als resultaat is in 2000 op initiatief van het CGSO Trefpunt¹ het civiele Platform voor Bevolking en Ontwikkeling ontstaan. Dit Platform groepeerde experts, academici, gespecialiseerde centra, NGO's, onderzoeksinstellingen en vrijwilligers. Sinds zijn ontstaan geniet het Platform de steun van de Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking, de heer Eddy Boutmans. Vanaf het begin heeft deze blij gegeven van zijn uitdrukkelijke wens om met het Platform samen te werken en te overleggen over de integratie van de desbetreffende problematiek in het beleid en de praktijk van de Internationale Samenwerking te stimuleren en beter op te volgen. Het Platform biedt de gelegenheid om gezamenlijke standpunten in te nemen of voorstellen in te dienen ten aanzien van het Belgische beleid in de opvolging en voorbereiding van —onder meer— de bevolkings-conferenties.

In zijn zeer jonge bestaan trad het Platform voor het eerst naar buiten met de organisatie van een internationale conferentie. Deze conferentie droeg als

---

¹ De naam verwijst naar het voormalige Centrum voor Gezinsplanning en Seksuele Opvoeding. Zoals uit onderstaande blijkt, is het werkerrein van het CGSO tegenwoordig ruimer dan louter *family planning*.

titel ‘Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten en Ontwikkelings-samenwerking — Een Dialoog tussen Noord en Zuid’ en vond plaats op 19, 20 en 21 november in het Minth in Brussel. Het Platform streefde ernaar om zowel vertegenwoordigers van de civiele maatschappij, als deskundigen uit Noord en Zuid, politici én regeringsmedewerkers samen te brengen om een constructieve discussie tot stand te brengen over de inspanningen van de diverse Europese landen op het vlak van reproductieve gezondheid.

De doelstelling van de conferentie was het formuleren van aanbevelingen aan de Europese landen —en meer bepaald aan België in zijn hoedanigheid van voorzitter van de Europese Unie— over de manier waarop seksuele en reproductieve gezondheid op een coherente wijze kunnen worden opgenomen in het beleid voor ontwikkelingssamenwerking. Bovendien vormen deze aanbevelingen tevens een bijdrage voor het EU-standpunt ter zake voor de 35ste sessie van de VN-Commissie in New York over Bevolking en Ontwikkeling in 2002, met reproductieve gezondheid als specifiek thema.

Aangezien het belangrijk is dat bij het opstellen en formuleren van de aanbevelingen aangaande seksuele en reproductieve gezondheid rekening gehouden werd met de visie van het Zuiden, stond één dag van de conferentie volledig in het teken van workshops, vier in totaal, mét experts uit het Zuiden en met afgebakende thema’s: jongeren; verantwoordelijkheid van man en vrouw, kwaliteitszorg en hiv/aids. De aanbevelingen die uit deze workshops voortkwamen, werden tijdens de eindzitting van de conferentie bekend gemaakt. Enkele belangrijke spelers in het veld werd om een reactie gevraagd: Dr. Thoraya Obaid (directeur UNFPA), mevrouw Ingar Brueggeman (directeur IPPF) en de heer Eddy Boutmans (Belgisch Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking).